Maastricht University

Living apart together across borders : how Ghanaian couples form, transform, or dissolve in the context of international migration

Citation for published version (APA):

Caarls, K. (2015). *Living apart together across borders : how Ghanaian couples form, transform, or dissolve in the context of international migration*. [Doctoral Thesis, Maastricht University]. Datawyse / Universitaire Pers Maastricht. https://doi.org/10.26481/dis.20150701kc

Document status and date:
Published: 01/01/2015

DOI:
10.26481/dis.20150701kc

Document Version:
Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

• A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
• The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
• The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

Link to publication

General rights
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the “Taverne” license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Download date: 23 Apr. 2024

Nederlandse samenvatting

Inleiding

In deze dissertatie onderzoek ik verschillende manieren waarop internationale migratie het familieleven van migranten kan beïnvloeden. Vaak is het zo dat niet het hele gezin migreert, maar slechts één of meerdere leden van het gezin. De redenen hiervoor kunnen verschillend zijn. Het feit dat van elkaar gescheiden gezinsleden voor kortere of langere tijd apart van elkaar leven, verspreid over meerdere (vaak twee) landen, heeft vaak gevolgen voor de relaties tussen deze mensen In mijn onderzoek richt ik mij specifiek op de wijze waarop koppels en gezinnen uit Ghana door deze internationale migratie worden gevormd, veranderen of zelfs worden beëindigd.

Aan de genoemde geografische scheiding van migranten kunnen verschillende motivaties ten grondslag liggen. Het kan een bewuste keuze zijn, gemotiveerd door bijvoorbeeld de kans op werk, of omdat samen migreren vanwege de baan van een van de gezinsleden, of de scholing van de kinderen in het land van herkomst, als onwenselijk wordt beschouwd. Anderzijds kan een streng migratiebeleid in het beoogde land van aankomst een dergelijke scheiding als ongewenste uitkomst hebben.

Het bestuderen van transnationale families vraagt om een transnationale benadering. Een van de centrale uitgangspunten van mijn onderzoek is de notie dat migranten altijd in meerdere contexten ingebed zijn. Migranten gaan een relatie aan met het leven in het land van aankomst en tegelijkertijd zijn en blijven zij vaak intensief betrokken bij de levens van familie en vrienden in het land van herkomst. Voor mijn onderzoek betekent dit dat ik a) zowel de context van het land van herkomst als die het land van aankomst heb meegenomen, b) ook gezinnen en/of partners heb meegenomen die niet gemigreerd zijn, en c) mijn bevindingen zoveel mogelijk heb voorzien van context, door de culturele en familiale normen van het land van herkomst mee in ogenschouw te nemen.

Hiervoor heb ik gebruikgemaakt van de Ghanese data van het ‘Migrations between

Africa and Europe' (MAFE) project. Deze data heeft enkele methodologische innovaties mogelijk gemaakt. In de eerste plaats is de data verzameld in het land van herkomst (Ghana) en in twee landen van aankomst (Nederland en Engeland). Deze manier van dataverzameling maakte het mogelijk om enerzijds Ghanese families gelijktijdig hier en daar te onderzoeken, en anderzijds een vergelijking te maken van Ghanezen met en zonder migratie-ervaring. In de MAFE-Ghana survey is ook de biografische levensgeschiedenis van de geïnterviewde Ghanezen bevraagd. Hiervoor is een retrospectieve vragenlijst gebruikt, waarin naar gedetailleerde informatie werd gevraagd over verschillende levensdomeinen, zoals relatiegeschiedenissen, kinderen, samenlevingsvormen, gezinshereniging en scheiding. Dankzij deze retrospectieve biografische survey was het voor mij mogelijk om de situatie van Ghanezen gedurende een langere periode te bekijken, waarbij rekening kon worden gehouden met de veranderende historische en geografische context. Een beter begrip van de gevolgen van internationale migratie voor het familieleven van migranten is hiervan het resultaat.

Bevindingen en conclusies

Het proefschrift bevat vier empirische hoofdstukken (hoofdstuk 4-7). De vijf belangrijkste bevindingen van deze hoofdstukken worden hier kort uiteengezet.

1) Het belang van contextualiseren: het land van herkomst

Er is nog relatief weinig aandacht voor Afrikaanse transnationale families geweest. De meeste onderzoeken naar transnationale families richten zich op Aziatische en Latijns Amerikaanse families, die voornamelijk naar de VS migreren. Ook is in het verleden veel onderzoek gedaan naar migratie naar Europa, maar dit onderzoek richt zich veelal op de meer traditionele gastarbeiders. Ondanks het feit dat Afrikaanse transnationale families in steeds toenemende mate naar Europa zijn gemigreerd, is gedegen onderzoek ernaar tot dusver schaars geweest.

Een sprekend voorbeeld voor het belang van context is de rol die familiale normen en waarden spelen: terwijl in Westerse landen vaak de nadruk wordt gelegd op het individu en het kerngezin, wordt het Afrikaanse familieleven vaak gekarakteriseerd door familiebanden die verder reiken dan het kerngezin. In deze zogenaamde *extended families* omvat een huishouden vaak ook de grootouders, ooms, tantes en overige familieleden. In mijn onderzoek komt duidelijk naar voren dat een dergelijke uitgebreide opvatting van familieleven ertoe leidt dat bijna de helft van alle huishoudens die in de steden Accra en Kumasi zijn onderzocht met migratie van doen heeft, dat wil zeggen ten minste een lid

van het huishouden heeft dat gemigreerd is. Het transnationale familieleven speelt zich dus af binnen een diversiteit van familierelaties.

In veel Westerse landen is het ook in grotere mate vanzelfsprekend dat leden van het kerngezin onder één dak leven, terwijl deze fysieke nabijheid in de Afrikaanse context niet als noodzakelijke voorwaarde wordt gezien voor het functioneren van een gezin. Partners leven vaker gescheiden van elkaar en ook jonge kinderen wonen niet altijd bij hun ouders, wat niet per se het gevolg is van een echtscheiding. Deze studie heeft laten zien dat het geografisch gescheiden leven tussen partners veel voorkomt in Afrika, zowel onder migranten als onder niet-migranten, en dat internationale migratie dus geen exclusieve oorzaak is van deze levensstijl. Een transnationale relatie, ofwel 'living apart togehter across borders' (LATAB), kan zo worden beschouwd als een voortzetting van het wijdverbreide 'living apart together' (LAT). Tegelijkertijd laat deze studie zien dat de internationale context ook nieuwe familievormen met zich meebrengt.

2) Living apart together across borders

Deze dissertatie toont aan dat er diverse familievormen kunnen ontstaan in de context van internationale migratie. Zo kunnen gezinnen als geheel migreren, kan gezinshereniging plaatsvinden in het land van aankomst of kunnen gezinnen gevormd worden in het land van aankomst. Er is nog weinig data over deze verschillende familievormen, noch over de mate waarin zij voorkomen. In het huidige debat rondom familie en migratie wordt gezinsmigratie vaak geproblematiseerd en gebracht als de meest voorkomende route van migranten naar Europa. Bovendien wordt vaak gedacht dat alle migranten willen herenigen met hun families en dat ze dat willen doen in het land van aankomst. Een aantal bevindingen in dit proefschrift kan nuance aanbrengen in dit gevoelige debat.

Deze studie heeft aangetoond dat transnationale relaties veel voorkomen en dat zij langdurig onderhouden kunnen worden. Zowel ouders en kinderen als partners kunnen geografisch gescheiden leven gedurende vele (soms tientallen) jaren.

Twee van de belangrijkste migratielanden voor Ghanezen, Nederland en Engeland, zijn met elkaar vergeleken. Hieruit blijkt dat transnationale families in Nederland meer voorkomen dan in Engeland. Ook is gebleken dat gezinshereniging hier minder waarschijnlijk is dan in Engeland. Beide landen zijn de laatste jaren een restrictiever migratiebeleid gaan hanteren, maar in Nederland worden in vergelijking strengere condities aan gezinshereniging gekoppeld, zoals onder andere een integratie- en taaltest in het buitenland, hoge inkomenseisen (120% boven het sociaal minimum) en hoge kosten voor verblijfsvergunningen. Historisch gezien is al langer sprake van migratie tussen Ghana en Engeland, met als gevolg dat Ghanezen gemiddeld genomen langer in Engeland verblijven. Vanwege de lange duur van gezinsherenigingsprocessen zijn Ghanezen in Engeland meer in de gelegenheid geweest tot gezinshereniging. Ook is

de Engelse taal minder een barrière, aangezien dat ook de officiële taal in het Ghanese onderwijs is. Bovendien is het nationale onderwijssysteem in Ghana vergelijkbaar met dat in Engeland, waardoor opleidingen en opleidingsniveaus beter op elkaar aansluiten. Doordat de opleidingen van Ghanezen hier niet altijd worden erkend, zoals onderzoek heeft aangetoond, kiezen Ghanezen minder snel voor gezinshereniging in Nederland. Aangezien de condities voor gezinshereniging nauw verbonden zijn met de sociaaleconomische status van de migrant, is het voor Ghanezen in Nederland moeilijker om te herenigen dan in Engeland.

Hoewel de sociaaleconomische status in Nederland voor bepaalde migranten een barrière opwerpt voor gezinshereniging, zien we dat een hoge sociaaleconomische status voor andere migranten juist mogelijkheden voor een transnationale levensstijl hebben gecreëerd. Met name in Nederland is te observeren dat hoger opgeleide Ghanezen ervoor kiezen om in transnationaal verband te leven. In Engeland is het omgekeerde te zien, wat mogelijk te maken heeft met het eerder genoemde feit dat hoger opgeleide Ghanezen daar meer kansen op de arbeidsmarkt hebben, wat hereniging vergemakkelijkt.

3) Beslissingen rondom gezinshereniging

In mijn onderzoek heb ik me ook gericht op de factoren die van belang zijn bij het al dan niet herenigen na een periode van transnationaal familieleven. Gezien de politieke en publieke controversen over gezinshereniging van migranten in Nederland is er – verrassend genoeg - nog maar weinig onderzoek gedaan naar de feitelijke hereniging van migrantenfamilies. Er is zowel gekeken naar geregistreerde gezinshereniging als naar feitelijke gezinshereniging. De belangrijkste bevindingen hierbij zijn a) dat migranten niet altijd kiezen voor gezinshereniging, b) dat transnationale families voor een aanzienlijk deel herenigen door middel van terugkeer naar het land van herkomst, en c) dat migranten niet uitsluitend via het gezinsherenigingsbeleid herenigd worden met familieleden.

In mijn onderzoek heb ik een aantal eigenschappen gevonden die bijdragen aan de kans op hereniging tussen de migrant en zijn of haar partner in het land van aankomst. Zo blijkt het opleidingsniveau van de achtergebleven partner van groot belang te zijn. Hoe hoger opgeleid hij/zij is, des te kleiner is de kans op hereniging. Hoewel dit de resultaten van ander migratieonderzoek tegenspreekt, is het wel in overeenstemming met onderzoek naar Westerse LAT relaties. Een van de redenen hiervoor kan zijn dat hoger opgeleide Ghanezen betere kansen hebben op de Ghanese arbeidsmarkt, in vergelijking met andere West-Afrikaanse landen. Bovendien kunnen hoger opgeleide migranten zich vaker een transnationale levensstijl veroorloven. De resultaten laten echter ook zien dat gezinshereniging moeilijk haalbaar is voor de meer kwetsbare migranten met een lagere sociaaleconomische situatie. Migranten die na 2004 in Europa arriveerden, een

periode die gekenmerkt wordt door een steeds restrictiever beleid, hebben ook een sterk verminderde kans op hereniging. Tezamen laten de resultaten zien dat voor sommigen een transnationale relatie het gevolg is van een keuze, terwijl het voor anderen de uitkomst is van het migratiebeleid en/of de sociaaleconomische omstandigheden.

4) Het belang van gender

Omdat gender een cruciale rol speelt in de wijze waarop families worden gevormd, heb ik in dit proefschrift zoveel mogelijk onderzocht wat de invloed van gender is op migratie- en herenigingsprocessen. De resultaten laten zien dat het voor een beter begrip van transnationale families van groot belang is om mee te nemen wie van de partners (de man of vrouw) migreert.

In tegenstelling tot veel andere migratiestromen is van alle Ghanese migranten bijna de helft vrouw. Bovendien staan Ghanese vrouwen bekend als autonoom en zijn huishoudens waarbij de vrouw aan het hoofd staat niet ongewoon in Ghana. Kijkend naar de relatie tussen internationale migratie en het familieleven, zien we echter geen relatie tussen de kans op hereniging en sekse van de migrant. Helaas is onze sample te klein om de kans op hereniging voor mannen en vrouwen apart te onderzoeken. Een verdere, mogelijke verklaring voor het feit dat er geen verschil gevonden werd tussen mannen en vrouwen, is dat hier twee tegengestelde processen werkzaam zijn, waardoor significante verschillen in de data uitblijven: eerder onderzoek onder Ghanese migranten in Nederland heeft aangetoond dat vrouwen meer dan mannen de intentie hebben om te herenigen, wat echter bemoeilijkt wordt door het Nederlandse migratiebeleid. Mannen daarentegen willen dit in mindere mate, maar zij worden ook minder belemmerd. Eerder onderzoek heeft namelijk beargumenteerd dat het binnen het huidige beleid voor vrouwen moeilijker is om hier met hun partner en familie te herenigen, onder andere doordat het voor vrouwen vaak lastiger is om te voldoen aan de hoge inkomenseisen.

Ook is aangetoond dat het voor het familieleven uitmaakt wie wanneer migreert. Kijkend naar de kans op echtscheiding is duidelijk geworden dat deze groter is voor koppels waarbij de vrouw migreert en de man achterblijft in Ghana. Bovendien is de kans op echtscheiding groter wanneer deze vrouwen naar een Westers land migreren, dan wanneer vrouwen naar een ander Afrikaans land migreren. Mogelijke redenen hiervoor zijn dat door migratie de rolverdeling binnen de familie verandert (de vrouw als kostwinner, de man die zorgdraagt voor het huishouden), en dat deze vrouwen in aanraking komen met nieuwe gendernormen. Ook is gebleken dat de kans op echtscheiding het kleinst is voor koppels waarvan de man eerst migreert en de vrouw later volgt.

5) De relatie tussen migratie en echtscheiding

De relatie tussen migratie en echtscheiding is eveneens een onderwerp dat tot nu

toe onderbelicht is gebleven. Vaak wordt een immigrantenpopulatie in een land vergeleken met de autochtone bevolking, om zo te onderzoeken of migranten meer of minder scheiden. In dit proefschrift heb ik Ghanese migranten kunnen vergelijken met migranten die niet gemigreerd zijn, waardoor ik de invloed van internationale migratie op echtscheiding beter in kaart heb kunnen brengen.

Hoewel migratie doorgaans wordt geassocieerd met een grotere kans op echtscheiding, tonen mijn resultaten aan dat dit niet noodzakelijk voor Ghanese koppels geldt. In tegendeel, migratie leidt enkel onder specifieke condities tot meer echtscheiding, namelijk - zoals eerder reeds genoemd - wanneer de vrouw migreert, met name naar een Westers land. Het kan zo zijn dat de vrouw alleen migreert, of dat het koppel tegelijkertijd migreert; in beide gevallen is de kans op echtscheiding hoger dan voor koppels zonder migratie-ervaring. Opvallend genoeg is de kans op echtscheiding niet hoger wanneer de man alleen migreert, en is de kans zelfs kleiner wanneer de man migreert en zijn vrouw later volgt. In mijn proefschrift geef ik hiervoor een vijftal verklaringen.

Conclusie

Wanneer alle bevindingen van dit proefschrift bij elkaar genomen worden, wordt duidelijk hoe belangrijk het voor een beter begrip van het familieleven van migranten is, dat rekenschap wordt afgelegd voor de verschillende contexten waarbinnen dit familieleven plaatsvindt.

Ten eerste is inzicht in de culturele en familiale context van het land van herkomst hiervoor van onmisbaar belang. Met de vergelijking van migranten en niet-migranten heb ik niet alleen kunnen aantonen dat internationale migratie van invloed is op de wijze waarop een transnationale familie samenleeft, maar ook dat sommige migratie-gerelateerde bevindingen een gevolg kunnen zijn van gangbare sociaal-culturele praktijken in het land van herkomst. Met andere woorden: om de effecten van migratie op het familieleven van migranten te begrijpen, is het noodzakelijk om de context van het land van herkomst mee te nemen.

Ten tweede heeft de culturele, juridische en beleidsmatige context van het land van aankomst een invloed op de manier waarop transnationale families leven. Zoals bijvoorbeeld door middel van het restrictieve migratiebeleid, dat in hoge mate de wijze beïnvloedt waarop Ghanese migranten hun levens leiden, hoe de transnationale families waarvan zij deel uitmaken worden gevormd, zich ontwikkelen, veranderen of ook uiteenvallen.